

Necropola de la sfârșitul epocii bronzului (cultura Noua) de la Archiud, comuna Teaca, județul Bistrița-Năsăud

GEORGE MARINESCU

Începînd cu anul 1977, Muzeul din Bistrița a executat ample lucrări de dezvelire a celor patru cimitire antice¹ ce au fost depistate în punctul „Hinsuri”, loc situat la circa 7 km NE de centrul satului Archiud, com. Teaca, jud. Bistrița-Năsăud. Întrucît săpăturile noastre au epuizat, după toate probabilitățile, zona cu înmormintările din epoca bronzului, iar cercetarea celorlalte necropole continuă, am socotit util să prezentăm mai repede rezultatele și unele din concluziile ce se desprind din dezvelirea și analizarea materialelor provenite din necropola aparținînd purtătorilor culturii Noua.

Terenul cercetat prin săpături sistematice se prezintă ca un platou oval-alungit, orientat aproximativ pe direcția est-vest și avînd dimensiunile de circa 200/50 m. Necropola Noua (vezi fig. 1) a fost amplasată în partea vestică și sud-vestică a platoului. Deoarece în suprafața cercetată a fost găsite morminte aparținînd mai multor epoci, mormintele Noua vor fi prezentate în ordinea descoperirii lor :

1. *M 22* — 70 cm. Groapa n-a putut fi conturată². Într-un vas de lip sac se afla depus un craniu uman și un fragment de tibie. Oasele aparțineau unui adult, probabil bărbat³. 1 — vas-sac (fig. 2/1), pastă grosieră, cărămizie, slab arsă. Dimensiuni : \bar{I} = 37 cm ; Muzeul Bistrița, inv. 13096 ; 2 — lingă vasul-sac se afla o ceașcă (fig. 2/2) cu o toartă, depusă fragmentar, pastă brun-cărămizie cu nisip : \bar{I} = 7,6 cm ; inv. 14503 ; 3 — la circa 30 cm E de vasul-sac am găsit, la aceeași adîncime cu vasele, un toporaș de calcar perforat cenușiu-albicios, de formă ovoidală (fig. 2/3) : L = 7 cm ; inv. 14894.

2. *M 23* — 80 cm. Oasele umane, de copil, slab conservate, se aflau depuse în poziție chircită pe dreapta. Orientare : SE-NV. Fără inventar.

3. *M 24* — 70 cm. Schelet de copil aflat în poziție chircită pe dreapta, aproape integral descompus. Orientare : SE-NV. Fără inventar.

4. *M 25* (fig. 2) — 106 cm. Schelet de matur, probabil femeie, accentuat chircit pe dreapta, cu palmele minilor pe

față. Orientare : SE-NV. 1 — lingă genunchi se afla depusă o ceașcă (fig. 2/5), brun-cenușie, cu două torți terminate în muchie ; \bar{I} = 13 cm ; inv. 13067.

5. *M 28* — 35 cm. Schelet de copil, rău conservat, aflat în poziție chircită pe dreapta. Orientare est-vest. 1 — în stînga capului se afla depus un vâscior tronconic (fig. 2/4), cărămiziu, pastă grosieră, slab arsă. \bar{I} = 8,8 cm ; inv. 13078.

6. *M 31* (fig. 2) — 60 cm. Schelet de matur, probabil femeie, aflat în poziție accentuat chircită pe dreapta. Orientare : SE-NV. 1 — lingă genunchi se afla o ceașcă (fig. 2/6) modelată dintr-o pastă brun-cenușie, cu nisip, și prevăzută cu două torți terminate în muchie ; \bar{I} = 9 cm ; inv. 14504.

7. *M 32* — 80 cm. Schelet de copil foarte rău conservat, aflat în poziție chircită pe dreapta. Orientare : SE-NV. Fără inventar.

8. *M 33* (fig. 2) — 140 cm. Schelet bine conservat, de matur, probabil bărbat, aflat în poziție accentuat chircită pe

¹ Cercetările au fost începute în vara anului 1977 de către Vl. Zirra și Șt. Dănilă cu un mic sondaj arheologic efectuat în capătul estic al platoului. Săpăturile au fost apoi continuate, an de an cu excepția anului 1984, de către G. Marinescu și C. Gaiu. Un *Raport preliminar* privind rezultatele principale ale săpăturilor efectuate între anii 1977—1980 a fost făcut de noi la Sesiunea anuală de rapoarte arheologice de la Brașov în anul 1981. Vezi *Materiale și cercetări arheologice*, 15, 1983, p. 130 sqq. și fig. 1.3.

² Gropile mormintelor au fost săpate într-un stral compact brun-cafeniu fiind astfel imposibil de conturat.

³ Nu dispunem, din păcate, de o analiză de specialitate a materialului osteologic. Toate considerațiile privind vîrsta și sexul celor înmormîntați în necropola de la Archiud ne aparțin și au deci un caracter ipotetic.

⁴ Pentru dimensiuni folosim următoarele abrevieri : \bar{I} = înălțime ; L = lungime ; inv. = inventar.

dreapta. Orientare : SE-NV. În groapa mormintului, la diferite nivele, am găsit mai multe fragmente ceramice din care am întregit două vase : 1 — ceașcă (fig. 2/7) cu două torți, probabil în muchie, rupte din vechime, brun-cenușie ; $\bar{I} = 7$ cm ; inv. 14505 și 2 — ceașcă (fig. 2/8) cu două torți, rupte din vechime, decorată pe umăr cu benzi de caneluri dispuse oblic ; $\bar{I} = 10,4$ cm ; inv. 14507.

9. *M 34* — 90 cm. Schelet de copil, rău conservat, aflat în poziție chirchită pe dreapta. Orientare : est-vest 1 — lângă cap se afla o ceașcă (fig. 3/1) brun-cenușie, slab arsă și prevăzută cu două torți terminate în muchie : $\bar{I} = 6,6$ cm ; inv. 14509.

10. *M 35* (fig. 3) — 130 cm. Schelet de matur, probabil bărbat, aflat în poziție chirchită pe stînga. Orientare : est-vest. Fără inventar.

11. *M 36* (fig. 2) — 50 cm. Schelet de matur, probabil femeie, aflat în poziție accentuat chirchită pe stînga. Orientare : aproximativ sud-nord. Fără inventar.

12. *M 37* — 100 cm. Schelet de matur, probabil bărbat, depus fragmentar (doar femurele). Orientare : SE-NV. Fără inventar.

13. *M 38* — 115 cm. Schelet de matur, depus fragmentar (tibiile) Orientare : est-vest. 1 — lângă tibia stîngă se afla un vâscior brun-cărămiziu (fig. 3/2), nisipos și prevăzut cu doi butoni perforați vertical : $\bar{I} = 6,2$ cm ; inv. 14510.

14. *M 39* — 50 cm. Schelet de adolescent, rău conservat, aflat în poziție chirchită pe stînga. Orientare : SE-NV. Fără inventar.

15. *M 40* — 50 cm. Mortul a fost depus fragmentar (capul și brațul stîng). Oasele aparțineau unui matur. Orientare : est-vest. Fără inventar.

16. *M 43* — 110 cm. Schelet de copil descompus aproape integral și din care se păstrau doar urme din craniu (sau poate a fost depus fragmentar). 1 — lângă cap se afla o ceașcă cu două torți (fig. 3/3) rupte din vechime, brun-cenușie, slab arsă : $\bar{I} = 7,5$ cm ; inv. 14574.

17. *M 44* (fig. 3) — 80 cm. Schelet de matur, aflat în poziție chirchită pe stînga, cu palmele spre față. Orientare : est-vest. 1 — lângă genunchi se afla o ceașcă (fig. 3/4) cu o toartă, modelată dintr-o pastă grosieră, brună, potrivit arsă ; $\bar{I} = 13$ cm ; inv. 14511.

18. *M 48* — 135 cm. Craniu de individ matur. Fără inventar.

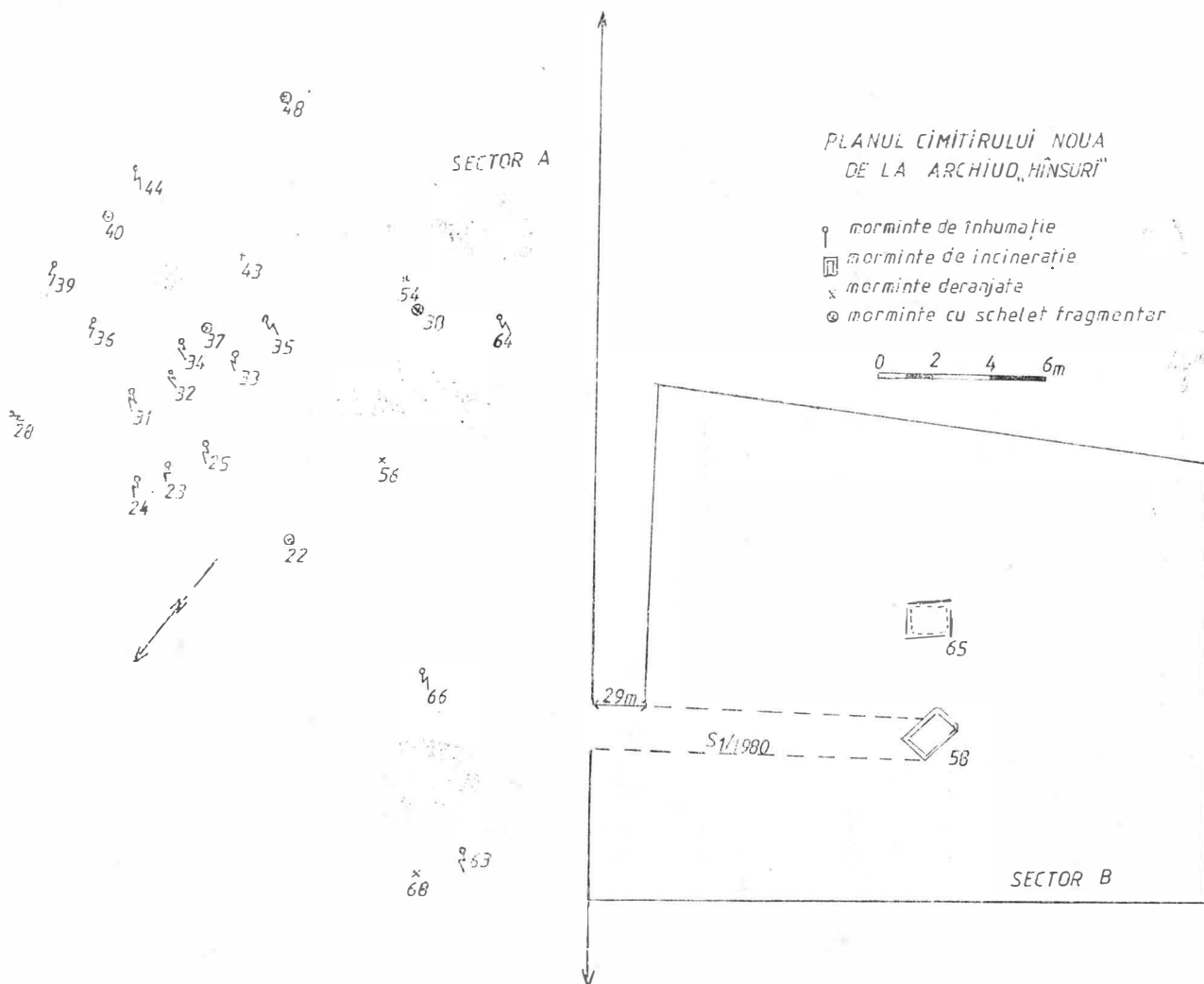

Fig. 1. Planul cimitirului Noua de la Archiud „Hînsuri”.

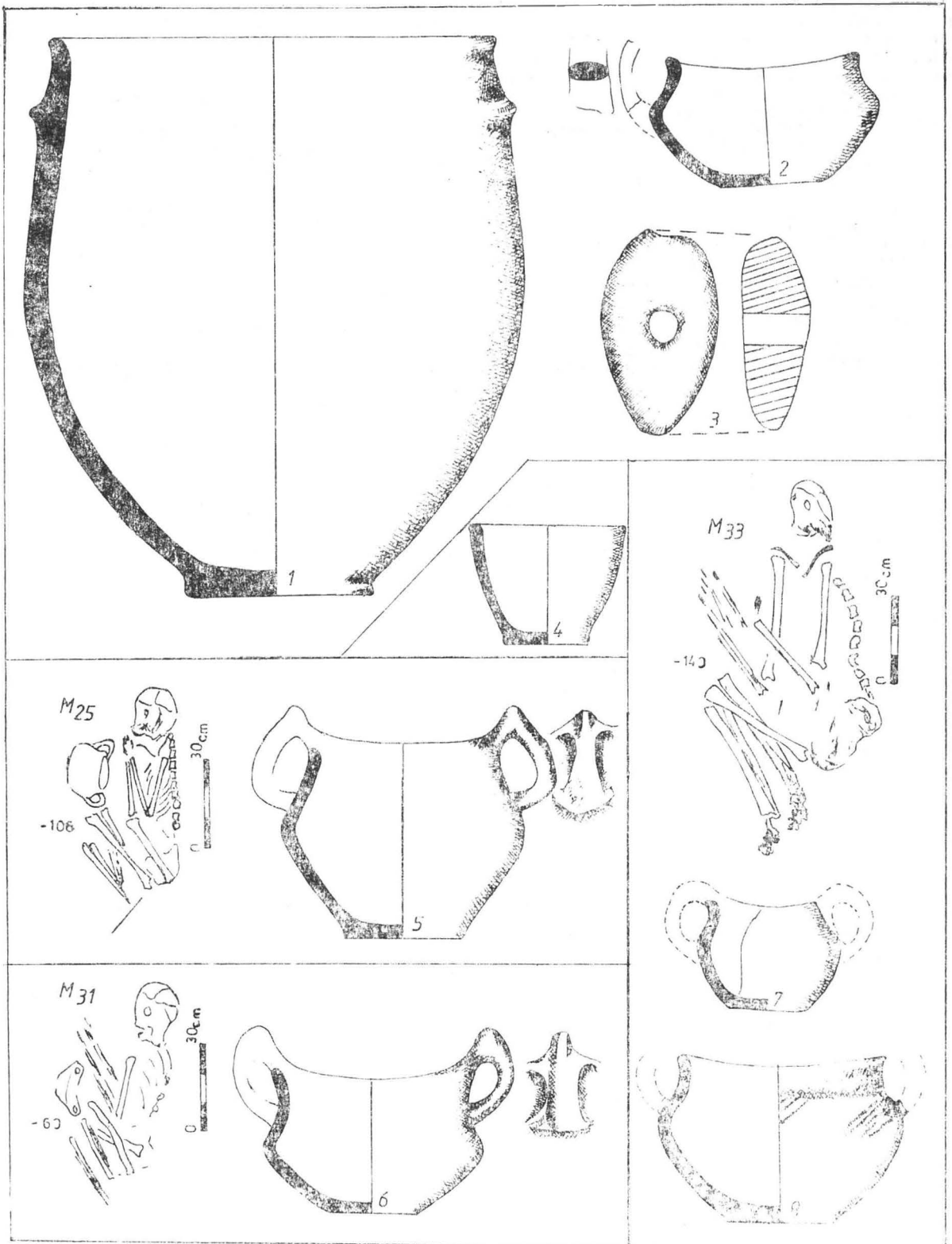

Fig. 2. Archiud „Hinsuri”. 1–3 M₂₂; 4 M₂₈; 5 M₂₅; 6 M₃₁; 7–8 M₃₃(1, 2, 4–8 mărimea 1/4; 3 mărimea 1/2)

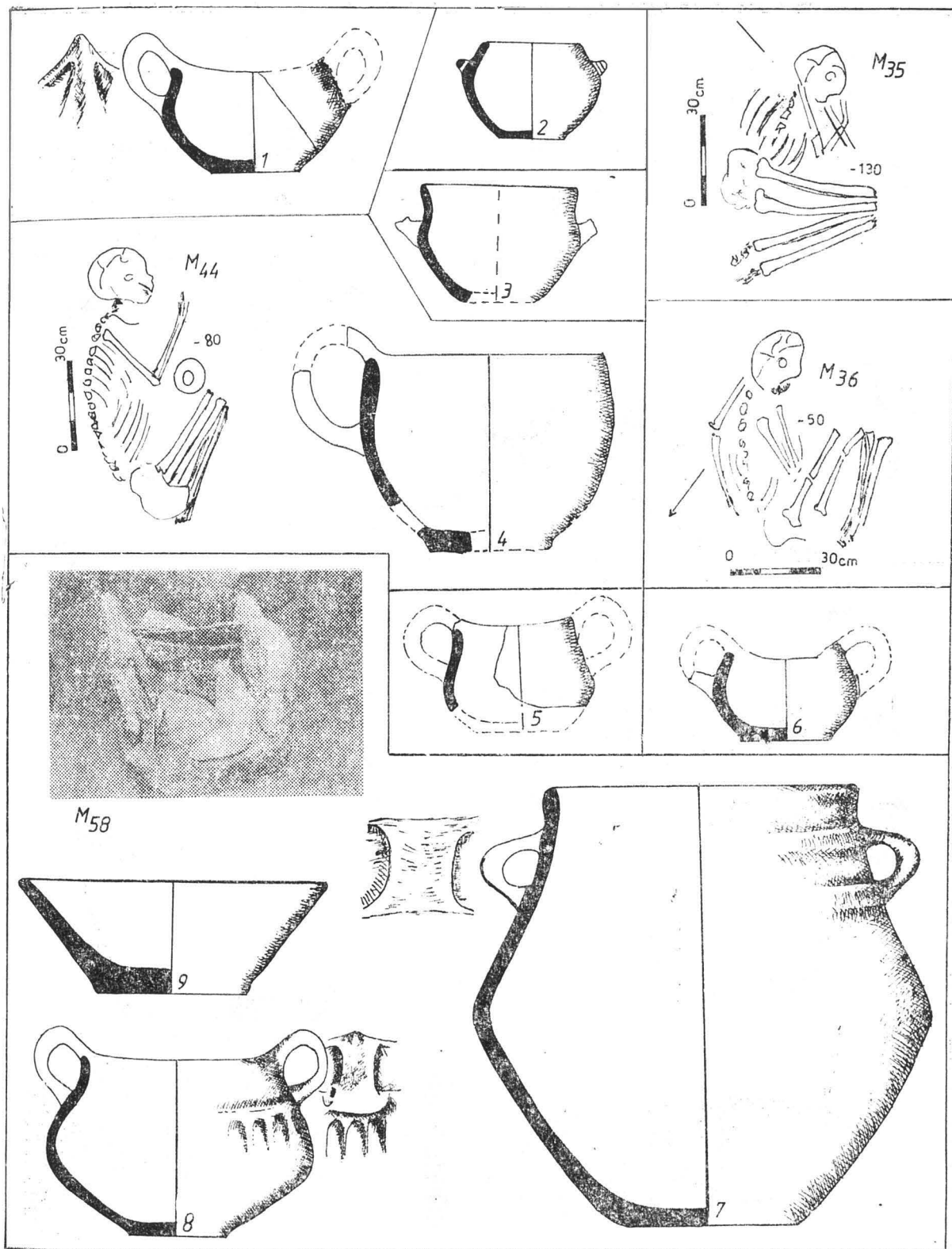

Fig. 3. Archiud „Hinsuri”. 1 M₃₄; 2 M₃₈; 3 M₄₃; 4 M₄₄; 5 M₅₄; 6 M₅₆; 7–9 M₅₈ (mărimea 1/4).

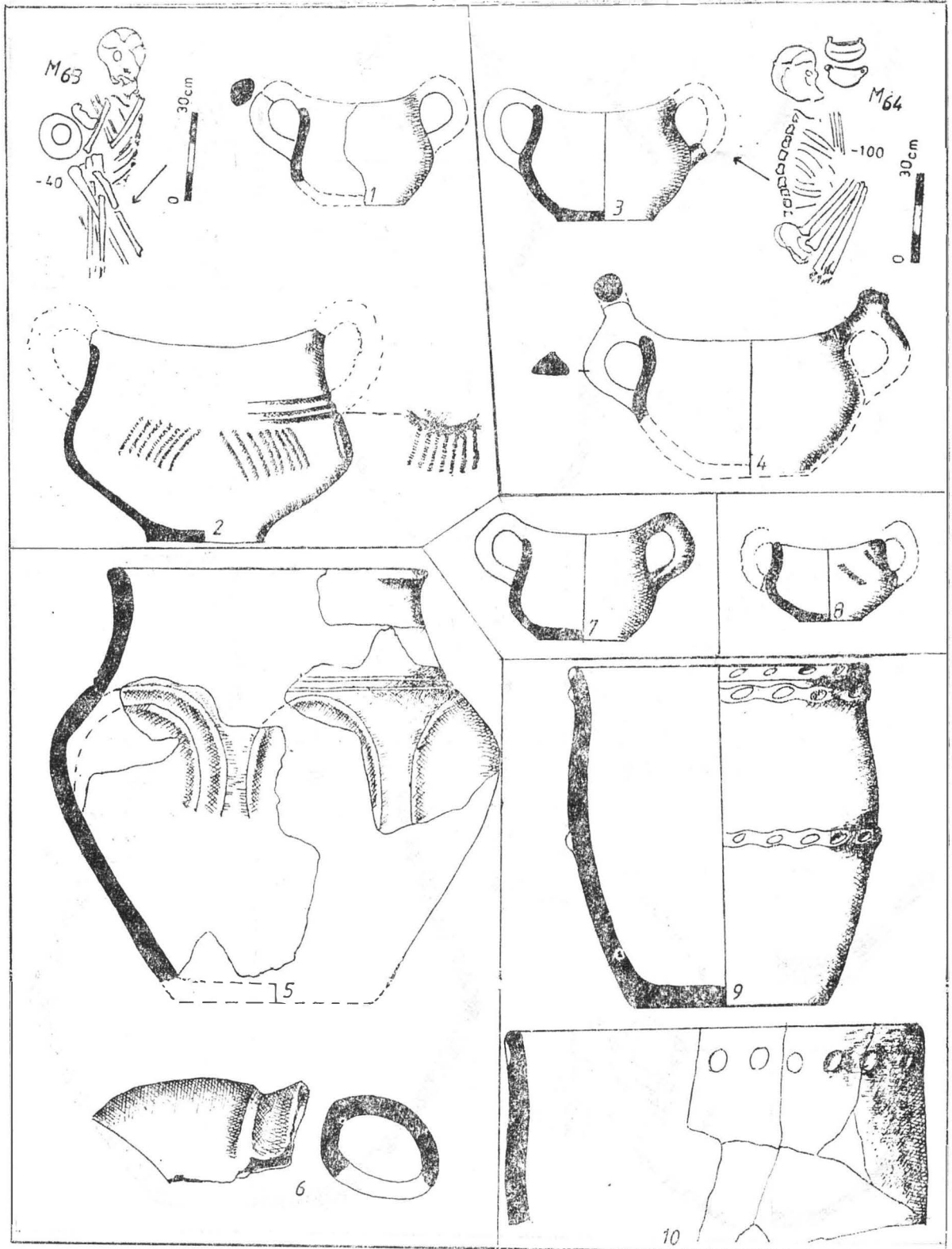

Fig. 4. Archiud „Hinsuri”. 1–2 M_{63} ; 3–4 M_{64} ; 5–6 M_{65} ; 7 M_{68} ; 8–10 descoperiri izolate (1–5; 7–10 mărimea 1/4; 6 mărimea 1/2).

10. *M* 54 — 160 cm. Groapa mormintului a fost tăiată cu ocazia săpării gropii *M*_{33a} (sec. VI e.n.). S-au păstrat doar capetele inferioare ale tibilor și labela picioarelor. Oasele aparțineau unui adult. În pământul de umplură al gropii *M*_{33a} am găsit fragmente dintr-o ceașcă (fig. 3/5) cu două torți terminate probabil în muchie. Pastă cu nisip, brună, slab arsă; *I* = 7 cm; inv. 14512.

20. *M* 56 Schelet de adolescent deranjat cu ocazia săpării *G*₉₁ (sec. V e.n.) și a *M*₅₅ (sec. VI e.n.). Mormintul a avut ca inventar o ceașcă cu două torți (fig. 3/6) terminate probabil în muchie, găsită în pământul de umplură al *G*₉₁. Pastă brun-roșcată, cu nisip; *I* = 5,4 cm; inv. 14513.

21. *M* 58 (fig. 3). La 39 m SV de sectorul A în care au apărut mormintele de înhumație Noua, o secțiune de control (*S*₁/1980) trasată spre sectorul B al săpăturilor a interceptat o cutie dreptunghiulară (140/120 cm) lucrată din lespezi de gresie și având axul lung orientat aproximativ pe direcția sud-nord. Fundul cutiei, de asemenea placat cu piatră, se afla la -90 cm. Capacul cutiei, realizat tot din lespezi, a fost demontat în sec. IV e.n. pentru improvizarea vetrei unei locuințe de suprafață din imediata vecinătate a mormintului.

Mormintul propriu-zis, care a scăpat neatins, conținea oase incinerate depuse într-o grămăjoară pe sol, iar alături trei vase de lut: 1 — o oală pinteacoasă (fig. 3/7) prevăzută cu două torți late, lucrată dintr-o pastă grosieră brun-roșcată; *I* = 29,5 cm; inv. 14005; 2 — o ceașcă cu două torți (fig. 3/8) terminate în muchie decorată cu caneluri late ușor oblice; *I* = 11,6 cm; inv. 14456; 3 — un castron tronconic (fig. 3/9) modelat dintr-o pastă brun-negricioasă, cu nisip, ardere foarte slabă; *I* = 7,4 cm; inv. 14514.

22. *M* 63 (fig. 4) — 40 cm. Schelet de matur, probabil femeie, aflat în poziție chircită pe dreapta. Orientare: SE-NV. Lângă genunchii se aflau depuse două vase: 1 — ceașcă (fig. 4/1) cu două torți terminate probabil în muchie, brun-cenușie; *I* = 6,8 cm; inv. 14516 și 2 — ceașcă (fig. 4/2) cu torțile lipsă din vechime, modelată dintr-o pastă brun-roșcată, slab arsă și decorată cu caneluri orizontale pe gît și benzi de caneluri oblice pe umăr; *I* = 13,5 cm; inv. 14515.

23. *M* 64 (fig. 4) — 100 cm. Schelet de matur aflat în poziție chircită pe stînga. Orientare: est-vest. În stînga capului au fost depuse două vase și anume: 1 — ceașcă (fig. 4/3) cu două torți terminate în muchie, brun-roșcată; *I* = 7 cm; inv. 14518 și 2 — ceașcă (fig. 4/4) cu două torți terminate în

butoni, modelată dintr-o pastă grosieră brun-cărămizi foarte slab arsă; *I* = 9 cm; inv. 14517.

24. *M* 65 — 50 cm. Mormint de incinerare în cutie de piatră, similar *M*₃₃. Cutia a fost în cea mai mare parte demontată pentru amenajarea vetrei locuinței de sec. IV e.n. amintite. Mormintul propriu-zis a scăpat și în acest caz neatins. Oasele umane incinerate, de adult, au fost depuse într-o oală pinteacoasă (fig. 4/5) modelată dintr-o pastă grosieră brun-roșcată, foarte slab arsă din care cauză s-a și recuperat doar parțial. Vasul era decorat cu două caneluri orizontale, plasate la baza gîtului, și un șir de arcade ușor adîncite, marcate prin false caneluri. Vasul întregit avea o înălțime de circa 30 cm; inv. 14895; 2 — printre cioburile vasului descris mai sus se afla și fragmentul unui tub(?) de scurgere (fig. 4/6) modelat din aceeași pastă grosieră brun-roșcată. Piesa are o formă ușor arcuită pe axa longitudinală și este prevăzută cu un „cioc” de scurgere profilat. Lipsa părții inferioare îngreuiază mult stabilirea cu certitudine a destinației și funcțiunii „vasului” respectiv; *L* actuală = 7,5 cm; inv. 14896.

25. *M* 66 — 90 cm. Schelet de adult aflat în poziție chircită pe stînga. Orientare: SE-NV. În zona bazinului am găsit două fragmente ceramice mărunte ce făcuseră parte dintr-un vas-sac.

26. *M* 68 Mormintul a fost deranjat în sec. IV—V e.n. cu ocazia săpării *G*₉₉. În umplutura gropii am găsit oase umane gracile și albicioase, similare celor din mormintele Noua și o ceașcă (fig. 4/7) cu două torți terminate în muchie; *I* = 7 cm; inv. 14520.

27. Un alt mormint a fost distrus de lucrările agricole în apropierea *M*₃₃. Aici am găsit oase umane și fragmente dintr-o ceașcă (fig. 4/8) cu două torți; *I* = 55 cm; inv. 14508

Alle descoperiri. În suprafața cercetată prin săpături sistematice din zona necropolei Noua au mai apărut și alte materiale ceramice (funduri, pereți, buze și torți de cești etc.), precum și oase umane ce proveneau probabil din morminte Noua distruse (fig. 4/9—10).

Luând în considerare numărul mormintelor depistate prin săpături sistematice (27) și ținînd seama de suprafața în care au fost sesizate urmele altora distruse anterior, sîntem de părere că necropola de la Archiud a avut inițial circa 40 de morminte. În sfîrșit, mai facem tot aici precizarea că așezarea contemporană se afla la circa 300 m N de necropola.

În zona necropolei stratigrafia era următoarea: sub humusul actual, gros de circa 25 cm, se afla un strat brun-cafeniu compact ce se adîncea pînă la 120—150 cm, după care urma un strat cafeniu-gălbui argilos. Toate mormintele au fost plane. În mormintările au fost făcute desigur după o anumită ordine prestabilită, dar pe care n-am mai putut-o sesiza din cauza deranjărilor ulterioare. Adîncimea de depunere a mormintelor variază între -35 cm (*M*₂₈) și -160 cm (*M*₅₄), observîndu-se însă că cele mai multe morminte au adîncimi cuprinse între -50 și 110 cm. Remarcăm, de asemenea, un fapt ce nu pare a fi întîmplător⁵ și anume acela că mormintele adînci (*M*₂₅, 33, 35, 39, 46, 64) aparțin, de regulă, maturilor. Pe baza conformației oaselor opinăm că în necropola de la Archiud 14 morminte au aparținut unor adulți, 6 aparțineau unor copii, iar restul (7) au fost atribuite unor adolescenți, deși ele pot aparține tot maturilor, respectiv femeilor, avînd în vedere că, cu puține excepții *M*₂₂, 39, 44) gracilitatea excesivă pare să fie o caracteristică a indivizilor înmormîntați la Archiud.

Din cele 26 de morminte descoperite prin cercetări sistematice 24 erau de înhumație și 2 de incinerare.

În cadrul ritului inhumației distingem două tipuri de morminte care, la rîndul lor, prezintă forme sau variante rituale: 1. Morminte cu scheletul întreg aflat în poziție chircită: a) Cu scheletul chircit pe stînga (*M*₃₅, 36, 39, 44, 64, 66); b) Cu scheletul chircit pe dreapta (*M*₂₃₋₂₅, 28, 31-34, 63);

⁵ O situație similară s-a constatat la *Trusești* (M. Petrescu-Dimbovița, SCIV, 3, 1952, 1, p. 77.

2. Morminte cu schelet fragmentar : a) Cu fragmente de oase umane depuse în urnă (M_{22}) ; b) Cu fragmente de oase umane depuse pe sol (M_{37} , 38 , 40 , 48).

În cazul mormintelor cu schelete întregi depunerea înhumatului chiruit, pe stînga sau pe dreapta într-o proporție aproximativ egală⁶, nu ne permite să facem pe această cale nici o deosebire de sex, vîrstă sau poziție socială a decedaților. Dimpotrivă, folosirea aproximativ egală a celor două poziții pare să sugereze, mai degrabă, că depunerea, pe o parte sau pe alta, nu era strict reglementată ci era lăsată, probabil, la libera alegere a celor care executau înhumarea propriu-zisă.

În privința mormintelor în care s-a sesizat depunerea fragmentară a decedaților, din datele care ne stau la dispoziție, se pare că doar maturii⁷ erau supuși unei astfel de practici ce avea, desigur, o semnificație magico-rituală bine precizată⁸. Dealtfel, practica înhumării incomplete nu pare să fie specifică doar culturii Noua, ea fiind atestată, ce-i drept mai rar, și în alte culturi ale epocii bronzului ca de pildă în cultura Wietenberg⁹ sau Monteoru¹⁰, pentru a nu cita decît descoperirile din culturile cele mai apropiate în timp și spațiu de cultura Noua.

În cadrul ritului de incinerare, deși dispunem doar de două morminte, distingem și aici două variante rituale : a) Mormint în cutie de piatră cu oasele depuse pe sol (M_{58}) ; b) Mormint în cutie de piatră cu oasele depuse în urnă (M_{65}).

După cum se știe, apariția mormintelor de incinerare în cadrul culturii Noua este rară. Și citează în acest sens doar mormintele (?), încă inedite, de la Piatra Neamț¹¹ la care mai trebuie adăugate cele din necropola tumulară de la Cașolț „Trei morminți”¹², poate, prin analogie cu cel de la Cașolț, mormintul cu cistă de piatră de la Șerbănești¹³, mormintul în urnă de la Trușești¹⁴ precum și cel găsit mai recent la Gherla¹⁵. Ca morminte de incinerare Noua pot fi, cu probabilitate, luate în discuție și descoperirile mai vechi de la Apahida, Band și Brăduț¹⁶. În sfîrșit, revenind la mormintele de incinerare de la Archiud mai trebuie să remarcăm plasarea lor în afara necropolei principale, precum și faptul că ceramica găsită în cutiile de piatră diferă intrucitva atât calitativ, cît și ca forme și decor de cea găsită în mormintele de înhumare.

Orientarea mormintelor de la Archiud, deși nu este categoric constantă¹⁷ gravitează totuși spre plasarea capului inhumatilor către E sau SE. Deviațiile, mai mari sau mai mici, de la axa est-vest trebuie puse pe seama anotimpurilor diferite în care s-a făcut înhumarea și, poate, datorită dif-

⁶ Idem, SCIV, 4, 1953, 3—4, p. 457.

⁷ La mormintele de copii ipoteza depunerii fragmentare este plauzibilă dar mai greu de verificat cunoscută fiind conservarea, totdeauna precară, a scheletelor de copii.

⁸ Depuneri fragmentare par să fie, de fapt, cele din necropola de la *Tirnava* (I. Andrișoiu, SCIVA, 32, 1981, 4, p. 553 sq., fig. 1) unde în 3 morminte de adulți (după dimensiunile gropilor) se păstrau doar părțile inferioare ale scheletelor, la *Teiuș* (K. Horedt, Materiale, 1, 1953, p. 800) unde M_2 , poate și M_3 , avea un inventar relativ bogat deus de o parte și de alta a tîbiilor unui individ matur (vezi fig. 10/2, p. 801) ; mormintul avea adîncimea de — 90 cm fapt ce ne îndreptățește să nu credem că avem de-a face cu o deranjare ulterioară, cum credea K. Horedt, cu atît mai mult cu cît alături de M_2 se afla, la — 40 cm, un alt mormint Noua (M_1) cu scheletul întreg sau la *Bădragii Vechi* (G. I. Smirnova, ArhSbornik, 11, 1969, p. 48 sqq.), localitate situată la est de Săveni, pe malul Prutului, în R.S. S. Moldovenească, unde din cele 54 de morminte publicate, în cel puțin două, credem că trebuie să presupunem că avem de-a face cu depunerea fragmentară a cadavrului și anume în M_{27} (fig. 4/27) unde dintr-un mormint de matur „s-au păstrat doar craniul și femurile!” și în M_{43} (fig. 3/43) unde într-un mormint de copil „s-a păstrat craniul și citeva oase”.

⁹ Vezi îngroparea unui craniu de adult în așezarea de la *Derșida* (N. Chidișan, *Contribuții la istoria tracilor din nord-vestul României. Așezarea Wietenberg de la Derșida*, Oradea, 1980, p. 23, M_2) precum și pe cea a craniului înmormintat în mantaua unui tumul eneolitic de la *Cheile Aindului* (T. Sorocanu, M. Blăjan, T. Cerghi, *File de istorie*, Bistrița, 4, 1976, p. 65, după o informație furnizată de N. Vlăssă).

¹⁰ În necropola de la *Cîndești* (M. Florescu, A. C. Florescu, în Materiale, 15, 1983, p. 115) unde s-a constatat înhumarea

unui copil într-un vas de lut. Pentru înhumări de capete maturi la *Cîndești* vezi M. Florescu, *Carpica*, 10, 1978, 116 sqq.

¹¹ A. C. Florescu, *ArhMold*, 2—3, 1964, p. 145 (unde citează pe A. Nițu, M și I. Zamoșeanu, *Materiale*, 6, 1960, 360 sq, care însă nu menționează în raportul lor descoperirea unor morminte de incinerare) ; Idem, *MemAntiq*, 1, 1960, p. 83 ; Sb. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, București, 1978, p. 154.

¹² M. Macrea, *Materiale*, 4, 1957, p. 134 sqq ; 5, 1959, 410 sqq ; 6, 1959, p. 419 sqq.

¹³ M. Ignat, D. N. Popovici, *Suceava*, 6—7, 1979—1980, p.637. Pentru numărul relativ mare al descoperirilor Noua zonă vezi M. Ignat, *Thraco-Dacia*, 2, 1981, p. 136 și n. 2.

¹⁴ M. Petrescu-Dimbovița, SCIV, 5, 1954, 1—2, p. 2 fig. 14.

¹⁵ D. Protase, R. Ardevan, *Materiale*, 15, 1983, p. 300 fig. 3/1. Mormintul aparține culturii Noua. Informație arhivată T. Sorocanu care va publica descoperirea.

¹⁶ Pentru toate vezi M. Rusu, *ArhMold*, 2—3, 1964, 248, n. 46. Notăm că doar la Apahida și, foarte probabil, Brăduț (din desenul publicat de M. Roska, *Rep.*, p. 33, fig. 28 se vede clar că toarta de oală de la nr. 28/3 aparține vasului cu nr. 28/2 și astfel întregirea duce la o obținere a unui prede oală-sac cu două torți similară celei de la Apahida și la Archiud, M_{36}) apar oale-sac cu două torți similare celei găsite în mormintul de incinerare de la Archiud.

¹⁷ La *Morești* (K. Horedt, *Morești. Grabungen in einer alt- und frühgeschichtlichen Siedlung in Siebenbürgen*, București, 1979, p. 27, fig. 9) și *Trușești* (M. Petrescu-Dimbovița, SCIV, 3, 1952, 1, p. 77) mormintele aveau o orientare diferită timp ce la *Teiuș* „Sub drum” (I. Bereiu, Al. Popa, *Apul*, 5, 1935, p. 40 sqq.) acestea erau constant orientate est-vest.

cultății orientării precise a unui trup puternic arcuit prin chircire. Desigur că altele ar fi fost datele problemei în condițiile conturării precise a gropilor mormintelor.

Inventarul funerar găsit în mormintele dezvelite sistematic, sau recuperat din zona celor distruse, este sărăcăcios și, cu excepția toporașului de calcar din M₂₂, se rezumă doar la ceramică. Lipsesc cu desăvîrșire obiectele de podoabă, oasele de animale sau depunerile de cenușă și cărbune. Ceramica a fost așezată fie lângă capul mortului (M₂₈^{31,43,64}) fie lângă genunchi (M_{25,31,44,63}), adică în poziții similare cu cele constatate și în alte necropole Noua¹⁸. Într-un singur caz (M₃₈), care este special intrucit scheletul era fragmentar, vasul a fost depus lângă tibii¹⁹. Din cele 26 de morminte descoperite sistematic, 9 n-au avut nici un fel de inventar, 9 au avut ca inventar un singur vas, în 5 morminte am găsit câte 2 vase iar în M₅₈ se aflau 3 vase.

În linii generale, ceramica descoperită în mormintele de la Archiud se înscrie, atît în ceea ce privește formele cit și tehnica de execuție și ornamentație, în repertoriul binecunoscut al culturii Noua. Ceștile cu una sau cu două torți terminate la partea superioară în bandă, în muchie sau în butoni, specifice culturii Noua, sînt forme frecvent întîlnite atît în necropole cit și în așezări, fapt ce ne scutește de reluări și trimiteri la vasele similare cunoscute și des citate. O atenție specială merită totuși să acordăm, pentru forma îngrijită și decorul ceva mai bogat, ceștilor găsite în M₅₈ (fig. 3/8) și în M₆₃ (fig. 4/2) pentru care semnalăm ca analogii mai apropiate ceștile găsite doar în Transilvania la Adămuș²¹, Alba Iulia²², Cașolț²³, Morești²⁴, Săbed²⁵ și Boarta²⁶. Observăm, de asemenea, că ceașca, ca și în alte necropole²⁷ este tipul de vas cel mai folosit în necropola de la Archiud (din cele 23 de vase găsite 17 sînt cești).

Celelalte 6 vase care au mai rămas de discutat apar în cîte un singur exemplar confirmînd și prin aceasta depunerea mai rară a acestui tip de vase în morminte. Astfel, vasul-sac (fig. 2/1) din M₂₂ este o formă comună în așezări²⁸ dar care apare, ce-i drept mai rar, și în morminte²⁹. Castro-nul tronconic din M₅₈ (fig. 3/9) apare în forme similare, de regulă cu o tortiță sub buză, în așezări și uneori în morminte³⁰, pentru vâscoilor tronconici din M₂₈ (fig. 2/4) se pot cita ca bune analogii vasele similare de la Bădrăgii Vechi³¹ sau Timna³². Pentru vâscoilor cu butoni perforați din M₃₈ (fig. 3/2), o apariție într-adevăr rară pentru ceramica Noua, bune analogii oferă vasele similare de la Adămuș³³, Cluj³⁴ sau Bădrăgii Vechi³⁵. În sfîrșit, oala pinteacoasă cu două torți (fig. 3/7) găsită în M₅₈, o variantă a vasului-sac, este o formă frecventă în așezări³⁶ dar care apare extrem de rar în morminte³⁷.

O problemă cu totul specială o ridică însă ceramica găsită în M₆₅. Oala (fig. 4/5) ca profil se apropie de cea din M₅₈ cu care se aseamănă și în privința pastei și a tehnicii de ardere. Ornamentul însă, constituit din arcade adîncite, este, după cîte știm, necunoscut în ceramica culturii Noua. Apariția acestui motiv decorativ pe un vas *sigur* Noua poate fi explicată fie printr-o perpetuare a unei tradiții Monteoru³⁸, fie pe baza preluării, în Transilvania, a unui element decorativ larg folosit

¹⁸ Vezi, spre exemplu, cazul necropolelor de la *Morești* (K. Horedt, *op. cit.*, p. 29, fig. 10) sau *Bădrăgii Vechi* (G. I. Smirnova, *ArhSbornik*, 11, 1969, p. 48 sqq., fig. 2-4).

¹⁹ O depunere similară la *Teiuș*, M₂ (K. Horedt, *Materiale*, 1, 1953, p. 800); *Supra*, n. 8.

²⁰ Din bibliografia consultată se desprinde impresia că în descoperirile din Transilvania ceramica, respectiv ceștile, este ceva mai bogată în decor. Dacă această constatare este ade-vărată, atunci va trebui să se găsească și o explicație plauzibilă. În ce ne privește sugerăm, ca ipoteză de lucru, luarea în considerare a unei influențe Wietenberg sau Otomani asupra olarilor din cultura Noua.

²¹ T. Soroceanu, M. Istrate, *StComBrukenthal*, 19, 1975, p. 23, pl. VI/11-12.

²² I. Berciu, Al. Popa, *Apulum*, 5, 1965, p. 546 sqq, fig. 2.

²³ M. Macrea, *Materiale*, 4, 1957, p. 136, fig. 13/3.

²⁴ K. Horedt, *Morești*..., p. 27, fig. 12/2,7.

²⁵ M. Roska, *Rep.*, p. 179, nr. 204, fig. 217. K. Horedt, *Materiale*, 1, 1953, p. 807, nr. 39 plasează descoperirea la Voiniceni, adică în satul învecinat cu Săbed, din motive necunos-cute nouă.

²⁶ M. Roska, *Rep.*, p. 182, nr. 229, fig. 220.

²⁷ Vezi cazul necropolei de la *Bădrăgii Vechi* (G. I. Smirnova, *ArhSbornik*, 11, 1969, p. 56 sqq.) unde din cele 39 de vase ilustrate 23 erau cești cu una sau cu două torți. Aceași

situație pare să fi fost și la *Trusești* după cum reiese din tex-tul raportului publicat în 1952 (SCIV, 3, 1952, 1, p. 78).

²⁸ A. C. Florescu, *ArhMold*, 2-3, 1964, p. 149, fig. 2/8; E. A. Balaguri, *ArhKiev*, 21, 1968, p. 135 sqq., fig. 4/1.

²⁹ G. Marinescu, *SCIVA*, 26, 1975, 3, p. 403.

³⁰ La *Cașolț* (M. Macrea, *Materiale*, 4, 1957, p. 136, fig. 13/1), la *Morești* (K. Horedt *Morești*..., p. 27 sqq., fig. 12/10) sau la *Fintinele* (G. Marinescu, *Apulum*, 22, 1985).

³¹ G. I. Smirnova, *ArhSbornik*, 11, 1969, p. 53 sqq., fig. 8/4,6.

³² I. Andrișoiu, *SCIVA*, 32, 1981, 4, p. 555 sqq., fig. 2/4,6.

³³ T. Soroceanu, M. Istrate, *StComBrukenthal*, 19, 1975, p. 23, pl. VI/1-2.

³⁴ *Ibidem*, p. 24, n. 14.

³⁵ G. I. Smirnova, *ArhSbornik*, 11, 1969, p. 56, fig. 7/1.

³⁶ A. C. Florescu, *ArhMold*, 2-3, 1964, p. 152, fig. 4/5.

³⁷ *Supra* n. 16. Pentru ilustrație vezi M. Roska, *Rep.*, p. 24, nr. 92, fig. 16/1.

³⁸ Ne gîndim, eventual, la decorul intrucitva asemănător de pe vasele de la *Pietroasa Mică* (Al. Oancea, *Dacia*, N.S., 25, 1981, p. 131 sqq., fig. 5/4 : 6/5 : 8/12 etc. Nu trebuie scă-pal din vedere că potrivit unor cercetări mai recente (Al. Oancea, *SCIVA*, 31, 1980, 4, p. 615 sqq.; *Dacia*, N. S., 25, 1981, p. 184 sqq.; *Cerc. Arh.*, 5, 1982, p. 53 sqq.) cultura Monteoru începează la începutul Bronzului tîrziu, faza Mon-

în ceramica Otomani (sau Suci) tîrzie³⁹. Din păcate, starea fragmentară în care s-a păstrat vasul precum și lipsa unei analogii directe și foarte convingătoare nu ne îngăduie să atribuim vasul cu certitudine uneia sau alteia dintre culturi. În ceea ce ne privește credem că, mai degrabă, trebuie să avem în vedere o influență Otomani sau Suci⁴⁰, care ni se pare mai probabilă atît datorită urmelor care atestă influența sau chiar prezența efectivă a purtătorilor acestor culturi în zona de nord-est a Transilvaniei⁴¹, cit și datorită prelungirii existenței acestor culturi pînă în Bronzul final

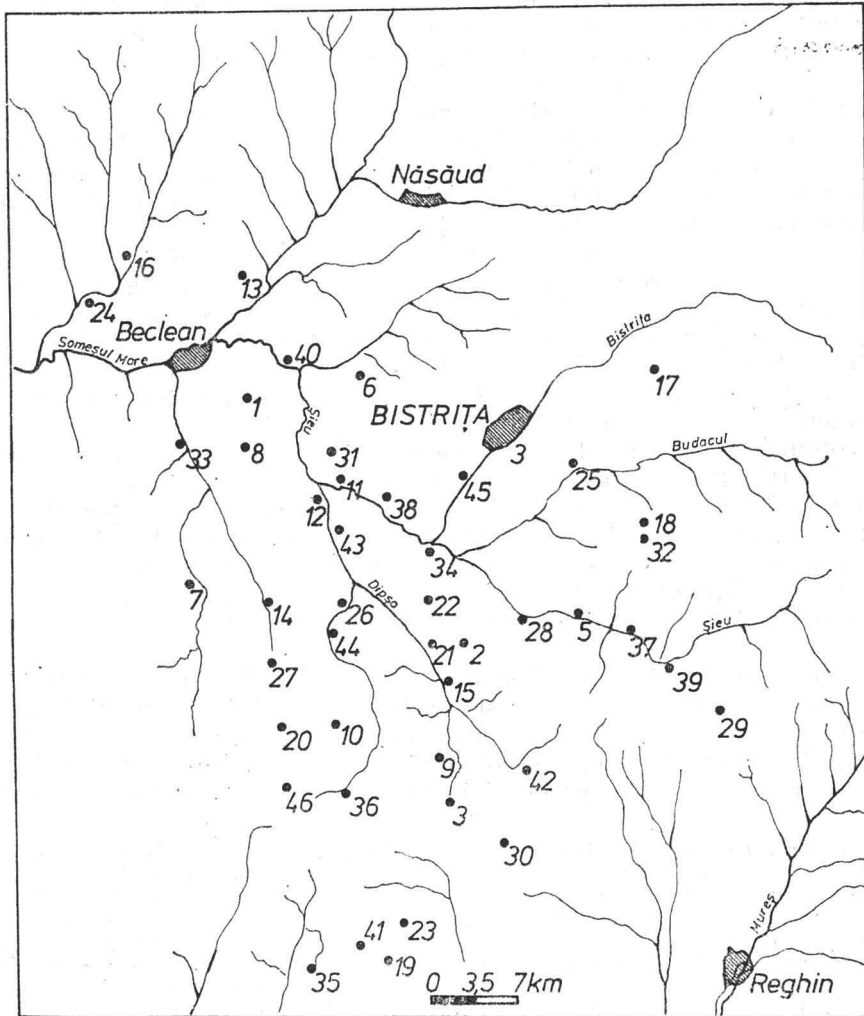

Fig. 5. Harta descoperirilor de tip Noua din nord-estul Transilvaniei.

teoru II-Balintesti, fiind treptat înlocuită, sub impulsuri etnice și culturale răsăritene, pe parcursul sec. XIV—XIII î.e.n., de aspectul cultural Petrișoru-Racovițeni.

³⁹ Vezi de pildă vasele similare ca profil și cu decor apropiat de la Hunedoara (M. Roska, *Rep.*, p. 296, nr. 6, fig. 357; I. Andrițoiu, *ActaMN*, 15, 1978, p. 63 sqq., pl. III/7), Suci de Sus (M. Roska, *Rep.*, p. 90, fig. 110 sau Săcueni (T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei*, București, 1973, p. 48, pl. 26/2. Trebuie să remarcăm însă calitatea mult inferioară (pastă grosieră, ardere slabă, lipsa lustruirii etc.) a vasului de la Archiud, mult sub „norma” obișnuită a vaselor de tip Otomani sau Suci „clasice” dar absolut normală pentru ceramica de tip Noua.

⁴⁰ Un contact direct Suci-Noua pare să fi fost surprins în mormintele de incinerare? de la Band (I. Kovács, Dolgo-

zatok, IV, 1913, p. 268sqq., fig. 3 și 5; M. Roska, *Rep.*, p. 174, fig. 206; M. Rusu, *ArhMold*, 2—3, 1964, p. 248, unde alături de vase tipice pentru cultura Suci apar și vase de tip Noua. Pentru contacte Noua-Suci vezi încă C. Kacsó, *Da N. S.*, 19, 1975, p. 60 și G. Marinescu, *Apulum*, 17, 1977, p. 97 sqq.

⁴¹ Chestiunea a fost abordată de noi mai amplu în *Apulum*, 17, 1979, p. 97 sqq. cu bibliografia.

⁴² Asupra relativei contemporaneității a culturilor, respectiv a fazelor tîrzii ale acestora, Otomani, Wietenberg, Suci de Sus și Noua și a prelungirii existenței lor pînă în Bronzul final, eventual pînă la începutul Ha. timpuriu, vezi în special M. Rusu, *ArhMold*, 2—3, 1964, p. 247 sqq.; A. C. Florescu, *ArhMold*, 2—3, 1964, p. 180sqq.; K. Horedt, *StComBrahthal*, 13, 1967, p. 139sqq.; T. Soroceanu, *ActaMN*, 10, 1977, p. 107 sqq.

Cel de-al doilea vas din M₆₅ (fig. 4/6) a putut servi fie ca tub de scurgere, „țită”, al vasului mare, fiindu-i atașat acestuia undeva pe maxima rotunjime⁴³, fie că reprezintă un fragment de vas miniatURAL de tip askos⁴⁴ sau rython⁴⁵ sau, eventual, de vas de cult ce imită un corn de animal⁴⁶. Oricum, pentru cultura Noua vasul este un unicat și trebuie considerat tot ca o preluare din culturile tracice locale (Monteoru, Wietenberg sau Otomani).

Toporul de calcar găsit în M₂₂ (fig. 2/3), singurul de acest fel descoperit până în prezent în morminte Noua, dată fiind calitatea mediocră a materialului din care a fost confecționat, este de presupus că a fost folosit ca amulet și nu ca armă sau unealtă.

Datarea necropolei de la Archiud, în cadrul larg al datărilor propuse pentru cultura Noua⁴⁷, adică în Bronz D (sec. XIII — XII î.e.n.) este asigurată. Publicarea necropolei ne prilejuește revizuirea asupra chestiunii mult discutată⁴⁸ a contactelor Noua-Wietenberg, asupra cărora noi înșine am mai făcut unele referiri⁴⁹, raliindu-ne în fapt ipotezei privind conviețuirea purtătorilor culturii Wietenberg, faza țirzie (IV), cu noii veniți, purtătorii culturii Noua.

Bazându-ne pe creșterea substanțială a numărului descoperirilor de tip Noua din Transilvania⁵⁰, precum și pe descoperirile proprii făcute în aria județului Bistrița-Năsăud⁵¹ (vezi fig. 5), ce-i drept multe fiind rezultatul unor periegeze, credem că, pe de o parte, putem renunța definitiv la ideea penetrării succesive a purtătorilor culturii Noua în Transilvania⁵², iar, pe de altă parte, credem că putem emite, ca ipoteză de lucru, ideea că uniformizarea culturală pe fondul decăderii calitative și tipologice a ceramicii Bronzului țirziu⁵³ se datorește uniformizării și nivelării culturale și probabil etnice în întreg spațiul intra- și extracarpatic sub influența și în directă legătură cu cultura Noua. S-a creat astfel un complex cultural comun și unitar⁵⁴ care evoluează spre orizontul canelat hallstattian și de care va fi înlocuit la începutul Ha. timpuriu.

Catalogul descoperirilor de tip Noua din județul Bistrița-Năsăud

1. *Agrișu de Jos (com. Șieu-Odorhei)*, în vatra satului, în jurul casei locuitorului Pompei Pop, se află o așezare cu material Wietenberg și Noua. Material ceramic în colecția Muz. Bistrița și în colecția sătească Șieu-Odorhei organizată de Marțian Lușcan.

2. *Albeștii Bistriței (com. Galații Bistriței)*, a — așezare N+W? situată în jurul bisericii evanghelice. Material cera-

mic în Muz. Bistrița, inv. 5695—5702; b — așezare N. situată la est de sat în punctul „Poderei”, material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 5514—5515. Ambele puncte au fost depistate prin cercetări de suprafață de către Șt. Dănilă.

3. *Archiud, com. Teaca, a* — „Fundătura”, așezare W+N, săpături D. Protase și Șt. Dănilă. Material ceramic, 2 oinoplați creștați și un ac de bronz de tip Rollenadel în

p. 497 sqq.; Sb. Morintz, *Contribuții arheologice...*, p. 159 sqq.; N. Chidioșan, *Contribuții...*, p. 95 sqq.; T. Soroceanu, *Dacia*, N. S. 25, 1981, p. 205sqq.; Idem, *PZ*, 59, 1984, 1, p. 108sq.

⁴³ Ar pleda pentru o astfel de plasare forma arcuită a tubului ca și calitatea identică a pastei și arderii celor două vase.

⁴⁴ Vasele-askos din cultura *Monteoru* (M. Florescu, *Carpica*, 11, 1979, p. 93 sqq., fig. 16—17, cu bibliografia și discuția problemei) ni se par a fi cele mai apropiate de piesa noastră.

⁴⁵ Vezi de pildă vasul miniatURAL descoperit în așezarea Otomani de la *Sălacea* (T. Bader, *Epoca bronzului...*, p. 51, pl. 29/20).

⁴⁶ Un vas de lut asemănător, dar ceva mai mare, care imită un corn de bour? a fost găsit pe un altar de cult, datat într-o fază *Monteoru* timpurie, la *Minăstirea-Filtonești* (M. Florescu, *Carpica*, 11, 1979, p. 65, fig. 9/4 și fig. 30/12).

⁴⁷ Pentru plasarea în timp a descoperirilor de tip Noua vezi studiile lui A. C. Florescu, *ArhMold*, 2—3, 1964, p. 190sqq.; Idem, *Dacia*, 11, 1967, p. 93 și n. 143; M. Rusu, *ArhMold*, 2—3, 1964, p. 247 sqq.; M. Petrescu-Dimbovița, *Dacia*, N. S., 4, 1980 p. 151; Idem, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, p. 30sq.; B. Hănsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, Bonn, 1976, p. 71sqq. etc.

⁴⁸ *Supra* n. 42.

⁴⁹ G. Marinescu, *Apulum*, 17, 1979, p. 96sqq. și n. 21, 24; *SCIYA*, 26, 1975, 3, p. 403; *Apulum*, 22, 1985.

⁵⁰ De la ultimul catalog al descoperirilor Noua din Transilvania întocmit de T. Soroceanu, *ActaMN*, 10, 1973, 498sqq.) referirile bibliografice au dublat practic localitățile cu noi descoperiri de acest tip.

⁵¹ În *Catalogul* descoperirilor Noua din județul Bistrița-Năsăud menționăm 46 de localități dar socotim necesar să precizăm că, de fapt, numărul punctelor cu materiale Noua este în mod sigur mult mai mare. Ne bazăm în această afirmație pe următoarele considerente: din materialele ceramice ce ne-au stat la dispoziție nu am menționat decît descoperirile sigure ca aparținînd culturii Noua deși dispunem de materialele databile în Bronz D din care multe aparțin foarte probabil c. Noua; în unele localități avem depistate frecvent 2—3 așezări Noua situate la 6—10 km una de alta și care aparțin, evident, unor comunități diferite Noua; în sfîrșit, mai precizăm că periegezele noastre n-au acoperit nici măcar o treime din zonele potențial bogate în descoperiri arheologice ale județului.

⁵² S-a invocat, ca argument al penetrației treptate Noua în Transilvania, raritatea așezărilor Noua (K. Horedt, *StComBrukenthal*, 13, 1967, p. 140). Credem că numai catalogul descoperirilor Noua prezentat de noi infirmă într-o măsură mai mult decît suficientă această presupunere.

⁵³ Despre această chestiune vezi și T. Soroceanu, *M. Istrate*, *StComBrukenthal*, 19, 1975, p. 25 și I. Andrițoiu, *SCIYA*, 32, 1981, 4, p. 559, n. 27.

⁵⁴ În punct de vedere intrucitivă asemănător la M. Florescu, *Carpica*, 10, 1978, p. 101, n. 6.

Muz. Bistrița; *b* — „Hinsuri”, necropolă N. și așezarea aferentă.

4. *Bistrița, a* — „Cighir”, așezare N. + W sporadic. Săpături G. Marinescu, C. Gaiu în 1979. Ceramică, un toporaș de marnă neperforat, un cuțit curb de argilit, un ac de bronz de tip Rollenadel: G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 96, n. 21/4; Idem, Marisia, 10, 1980, p. 34, pl. I/7; *b* — Morminte Noua distruse cu ocazia săpării fundațiilor fabricii de sticlă: G. Marinescu, Arhiva Someșană, Năsăud, 3, 1975, p. 303/2, fig. 4.

5. *Birla, com. Mărișelu*; așezare distrusă în 1981 cu ocazia executării de arături adinci pentru plantația intensivă. Cercetare de suprafață G. Marinescu, C. Gaiu; Material ceramic și un cuțit curb de silex în Muz. Bistrița: G. Marinescu, Marisia, 10, 1980, p. 36, pl. I/9.

6. *Blăjenii de Jos, com. Șintereag „La cruce”*, așezare N + W sporadic, depistată prin cercetări de suprafață de G. Marinescu și C. Gaiu în 1981.

7. *Bozieș, com. Chiochiș „Valea Pozieșului”*, așezare N. depistată prin cercetări de suprafață în 1980. Material ceramic în Muz. Bistrița.

8. *Bretea, com. Șieu-Odorhei, a* — „Valea Bretei”, așezare N., situată la intrarea în sat. Cercetare de suprafață Lușcan Marțian și Șt. Dănilă. Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 5419—5424 și în col. Șieu-Odorhei; *b* — „În pruni”, la SV de punctul *a* așezare W + N, material ceramic în Muz. Bistrița inv. 9689—9695 și în col. Șieu-Odorhei: G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 96, n. 21/5; *c* — „Coasta lui Balint”, așezare N., material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 5415—5418; *d* — „Fintina Jugastrului”, așezare N., material ceramic în Muz. Bistrița și în col. Șieu-Odorhei; G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 97, n. 24/2.

9. *Budurteni, com. Teaca „Între păraie”*, așezare N. material ceramic cules de Șt. Dănilă în 1962, Muz. Bistrița, inv. 5392—5400.

10. *Bungard, com. Lechința „După deal”*, așezare W + N, cercetare de suprafață Șt. Dănilă în 1962, material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 8709.

11. *Chintelic, com. Șieu-Măgheruș „Știubei”*, așezare W + N și morminte N. distruse de arături adinci pentru o plantație intensivă. Cercetare de suprafață în 1979 G. Marinescu și C. Gaiu. Material ceramic, unelte de piatră (lopoare, cuțite curbe etc.) în Muz. Bistrița: G. Marinescu, Marisia, 10, 1980, p. 38, pl. II/5.

12. *Chiraleș, com. Lechința „Pe deal”*, așezare N. depistată de Șt. Dănilă în 1961 prin cercetări de suprafață. Material ceramic în Muz. Bistrița.

13. *Chiuză, așezare de Bronz D (N + W?)* distrusă de arături adinci pentru plantația intensivă. Cercetare de suprafață efectuată în 1980 de G. Marinescu și C. Gaiu.

14. *Corvinești, com. Matei „La moară”*, așezare W + N și morminte N. distruse de arături adinci efectuate în 1980 pentru plantația intensivă. Cercetare de suprafață G. Marinescu, C. Gaiu; G. Marinescu, Marisia, 10, 1980, p. 40, pl. III/6—7.

15. *Dipsa, com. Galații Bistriței „Hodaie”*, așezare N. Material ceramic în Muz. Bistrița.

16. *Dobric, com. Căianu Mic, morminte? N.*: M. Roska, *Rep.*, p. 187, nr. 18, fig. 223/1; K. Floredt, *Materiale*, 1, 1953, p. 806/12; A. C. Florescu, *ArhMold*, 2—3, 1964, fig. 26/64; T. Sorocanu, *ActaMN*, 10, 1973, p. 499, nr. 18.

17. *Dorolea, com. Livezile „Valea lui Tănase”*, așezare N. depistată în 1962 de Șt. Dănilă. Material ceramic și un cuțit curb de andezit în Muz. Bistrița, inv. 6008—6019 și respectiv 5318.

18. *Dumitrița, com. Cetate „CAP”*. în 1965 a fost descoperit întâmplător un vas-sac de mari dimensiuni cu trei torti databil în Bronz D. Un sondaj arheologic pe care l-am efectuat în 1977 a arătat că vasul provine dintr-o așezare N.

Material ceramic în Muz. Bistrița; G. Marinescu, Apulum, 17, p. 97, n. 24/3.

19. *Finaș, com. Urmenieș „Dealul Urmenieșului”*, necropolă? N.: G. Marinescu, *SCIVA*, 26, 1975, 3, p. 404sqg.

20. *Fintinele, com. Matei „Pe ri”*, așezare N + W sporadic: G. Marinescu, Apulum, 22, 1985.

21. *Galații Bistriței „Hrube”*, așezare N + W sporadic. Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 2353—2362; 10309—10334.

22. *Herina, com. Galații Bistriței „Dealul morii”*, așezare N. distrusă în 1979 de arături adinci. Cercetare de suprafață G. Marinescu, C. Gaiu. Probabil din această așezare proveneau materialele Noua menționate de Șt. Dănilă în *Materiale*, 9, 1970, p. 443.

23. *Hirean, com. Milas „Pe față”*, așezare N. depistată prin cercetări de suprafață de G. Marinescu și C. Gaiu.

24. *Ilișua, com. Uriu. a* — În săpăturile efectuate de K. Toma, în a doua jumătate a secolului trecut, în castrul roman au apărut și materiale preromane între care și un ac de bronz cu protuberanțe de tip Noua. Vezi I. Hica-Chimpeanu, *ActaMN*, 17, 1980, p. 656 după o determinare de T. Sorocanu.

b — la circa 200 m N de castru se află o mică așezare N. de pe suprafața cârcia am cules în 1978 material ceramic. Este posibil ca din această așezare să provină și acul menționat la punctul *a*.

25. *Jelna, com. Budacu de Jos*, la intrarea în sat și în jurul bisericii evanghelice se află o așezare N. depistată de Șt. Dănilă în 1963. Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 6327—6330; 10913—10920.

26. *Lechința, a* — „Poderei”, așezare W + N și morminte? N. Cercetare de suprafață Șt. Dănilă, 1963. Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 6295—6297; 6351—6370; G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 96, n. 21/12; *b* — „Fizeș”, așezare N., material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 6331—6335; G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 97, n. 24/3; *c* — „La Savinea”, așezare N., cercetare C. Gaiu în 1977; *d* — așezare N. situată la ieșirea din sat spre Matei; *e* — așezare N. distrusă cu ocazia săpării fundațiilor fabricii de zahăr din localitate. Material ceramic în col. școlii din Căianu Mic, organizată de Al. Rețegan.

27. *Matei „Valea lui Trifan”*, așezare N. depistată de C. Gaiu în 1984 prin cercetări de suprafață.

28. *Mărișelu „CAP”*, așezare depistată de Șt. Dănilă în 1963. Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 6388—6391.

29. *Monor, valra satului, așezare N.*, material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 6379—6382.

30. *Oenița, com. Teaca, a* — „Osteze”, așezare N., material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 2168; G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 97, n. 24/6; *b* — „La Ștefăluca”, așezare W + N distrusă de arături adinci în 1981. Cercetare de suprafață G. Marinescu, C. Gaiu. Material ceramic, unelte de piatră și un cuțit curb de andezit în Muz. Bistrița.

31. *Poderei, com. Șieu-Măgheruș, așezare W + N* situată în valra satului. În dreapta șoselei ce duce spre Bistrița. Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 5773—5806. Tumulul amintit în literatura de specialitate (M. Roska, *Rep.*, p. 120 nr. 78, cu bibliografia mai veche) se află în așezarea de Bronz D și ar putea aparține culturii Noua.

32. *Rağa, com. Cetate „După grădini”*, așezare N. Material ceramic în Muz. Bistrița. Cercetare G. Marinescu, 1977.

33. *Rusu de Sus, com. Nușeni „După Iauri”*, așezare W + N. Cercetare G. Marinescu în 1982. Material ceramic și un ac de bronz de tip Rollenadel în Muz. Bistrița.

34. *Sărășel, com. Șieu-Măgheruș „După grădini”*, așezare W + N, Cercetare G. Marinescu, C. Gaiu în 1979. Material ceramic în Muz. Bistrița.

35. *Silivașul de Cimpie „Budiste”*, așezare N. Cercetare de suprafață G. Marinescu, C. Gaiu în 1977; G. Marinescu, Apulum, 17, 1979, p. 96, n. 21/18.

36. *Sinihiail de Cîmpie* „Podișele”, așezare N. distrusă în 1981 de arături adinci. Cercetare G. Marinescu, C. Gaiu.
37. *Șieu*, la ieșirea din sat spre Reghin, așezare N. Material ceramic în col. școlară Șieu.
38. *Șieu-Măgheruș* „Între hotare”, așezare W+N descoperită de Șt. Dănilă în 1962 și distrusă în 1970 de o plantație intensivă. Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 8963–8970 etc.; Șt. Dănilă, *Materiale*, 9, 1970, p. 439; G. Marinescu, *Apulum*, 17, 1979, p. 97, n. 21/21.
39. *Șieuș*, vatra satului, așezare W + N și morminte (?) N. Material ceramic în muzeul Bistrița. Cercetare de suprafață G. Marinescu în 1975.
40. *Șintereaș*, „Livada intensivă”, așezare W + N distrusă în 1980 de arături adinci. Cercetare de suprafață G. Marinescu, C. Gaiu. Material ceramic și unelte de piatră în Muz. Bistrița.
41. *Șopteriu*, com. *Urmeniș*, a – „La Romoși”, așezare W + N, săpături G. Marinescu, C. Gaiu în 1977; b – „Mi-reș”, așezare N., cercetare de suprafață G. Marinescu, C. Gaiu în 1977.
42. *Teaca*, a – „Grajdurile IAS”, așezare N. Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 3688–3758. Șt. Dănilă, *Materiale*, 9, 1970, p. 437 sqq. publică materialul ceramic ca fiind „hallstattian” și un ac de bronz cu patru protuberanțe

Warzennadel): T. Soroceanu, *ActaMN*, 10, 1973, p. 550, nr. 47 pentru ac: b – „Bloc IAS”, așezare N. depistată de Șt. Dănilă în 1962, Material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 8764.

43. *Țigău*, com. *Lechința* „La dimburi”, așezare N. și morminte?. În așezare a fost descoperit un depozit de bronzuri (G. Marinescu, *Marisia*, 9, 1979, p. 39 sqq.) care poate aparține așezării fiind databil în Bronz D – Ha. A; G. Marinescu, *Apulum*, 17, 1979, p. 97, n. 24/8.

44. *Vremeș*, com. *Lechința*, a – „Pe toacă”, așezare W + N, cercetare de suprafață G. Marinescu și C. Gaiu; G. Marinescu, *Apulum*, 17, 1979, p. 97, n. 21/22 b – „Silozurii” așezare W + N depistată de Șt. Dănilă în 1965. Ceramică și un ac de bronz de tip Rollennadel în Muz. Bistrița.

45. *Viișoara*, oraș *Bistrița* „Livada intensivă”, așezare W + N distrusă în 1981 de arături adinci. Cercetare de suprafață G. Marinescu și C. Gaiu. Material ceramic și un omoplat crestet în Muz. Bistrița.

46. *Zoreni*, com. *Sinihiail de Cîmpie*, a – „Fața zorii”, așezare W + N. Cercetare Șt. Dănilă în 1960, material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 10119–10243; b – „La fabrică”, așezare W + N, material ceramic în Muz. Bistrița, inv. 9169–9183. Pentru ambele puncte vezi G. Marinescu, *Apulum*, 17, 1979, p. 97, n. 21/24–25.

Das spätbronzezeitliche Gräberfeld der Noua-Kultur von Archiud, Gem. Teaca, Jud. Bistrița-Năsăud

ZUSAMMENFASSUNG

Verf. berichtet über die Ergebnisse der systematischen Ausgrabungen eines bronzezeitlichen Friedhofes des Noua-Kultur im Gelände des Dorfes Archiud, Gem. Teaca, in NW-Transsilvanien.

Es wurden insgesamt 27 Gräber freigelegt, davon 25 Körper- und 2 Brandbestattungen. Die Skelette in den Körpergräbern waren linke oder rechte Hocker mit dem Kopf gewöhnlich in O – oder SO – Richtung. Äußerst interessant sind einige Gräber von *Erwachsenen* (Gr.^{22,37,38,40,48}), von denen der Autor auf Grund seiner Beobachtungen bei den Grabungen und zitierter Analogien (s. Anm. 7–10) glaubt, daß sie auf eine fragmentarische Deponierung der Toten nach besonderen rituellen Praktiken hinweisen.

Die Brandgräber (Gr.⁵⁸ und Gr.⁶⁵) lagen abseits des Körpergräberfeldes. Die eigentlichen Gräber (Steinkästen aus Sandsteinplatten) ähneln sich, die Knochen sind aber verschiedenartig deponiert: im Gr.⁵⁸ lagen sie auf dem Boden neben den Gefäßen, im Gr.⁶⁵ dagegen in der Urne.

Die Beigaben sind dürftig und bestehen, mit Ausnahme des Kalksteinbeilchens aus Gr.²², nur aus Keramik.

Die Tonware ist mit einigen Ausnahmen für die Entdeckungen aus der Noua-Kultur typisch. Ein besonderes Augenmerk widmet Verf. den etwas reicher mit Kamelur verzierten zweihenkeligen Tassen (Taf. III/8) und IV/2, 7), von denen er annimmt, daß sie neben den ähnlichen transsilvanischen Funden (s. Anm. 21–26) eine Bereicherung des Repertoires der Noua-Keramik unter dem Einfluß von Wietenberg oder Otomani bedeuten.

Besondere Fragen erheben jedoch die Gefäße aus dem Brandgrab 65. Dem Verf. zufolge belegt das Urnengefäß (Taf. IV/5) wegen seiner Arkadenverzierung einen Einfluß von Otomani oder Suciu de Sus, obwohl er auch die Möglichkeit der Fortsetzung einer Monteoru-Tradition nicht völlig aussch-

ließt. Dieselben Schlußfolgerungen scheinen auch für das im Gr.₆₅ geborgene Miniatur-Gefäß (Taf. IV/6) zu gelten.

Der Friedhof gehört der Noua-Kultur an und ist in die ausgehende Bronzezeit (13.–12. Jh v.u.Z.) datiert, also in einen Zeitraum kultureller und vielleicht auch ethnischer Vereinheitlichung der thrakischen Stämme im inner- und außerkarpatischen Gebiet, der dem Auftreten des kannelierten Hallstatt-Horizontes nur um ein Weniges voranging.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

- Abb. 1. Plan der Noua — Nekropole von Archiud „Hinsuri“.
 Abb. 2. 1–3 Gr₂₂; 4 Gr₂₈; 5 Gr₂₅; 6 Gr₃₁; 7–8 Gr₃₃ (1, 2, 4 – 8 Maßstab 1/4; 3 Maßstab 1/2).
 Abb. 3. Archiud „Hinsuri“ 1 Gr₃₁; 2 Gr₃₈; 3 Gr₄₃; Gr₄₄; 5 Gr₅₄; 6 Gr₃₈; 7–9 Gr₆₈ (Maßstab 1/4)
 Abb. 4. Achiud „hinsuri“ 1–2 Gr₆₃; 3–4 Gr₆₄; 5–6 Gr₆₆; 7 Gr₆₈; 8–10 Einzelfunde (1–5, 7–10 Maßstab 1/4; 6 Maßstab 1/2).
 Abb. 5. Verbreitung der Funde der Noua Kultur in Nordostsiebenbürgen.